

Giao thoa văn hóa Pháp-Việt

Dưới góc độ ngôn ngữ

Sự hiện diện thâm lạng

Trong thế giới tràn ngập tiếng Anh và các trào lưu mới mẻ ngày nay, không dễ để Pháp khẳng định các dấu vết mà họ đã để lại cho nhân loại nói chung và cho Việt Nam nói riêng. Nhưng thật ra, rất nhiều từ vựng có gốc gác tiếng Pháp vẫn được chúng ta sử dụng hàng ngày trong các lĩnh vực khác nhau của cuộc sống, chỉ có điều không phải lúc nào chúng ta cũng ý thức được – phải chăng đó là vì những từ mượn này đã quá đỗi quen thuộc đối với người Việt, đến mức chúng ta không thấy cần phải thay thế bằng từ “thuần Việt” nữa?

Giống như cách các từ Hán Việt đã làm giàu cho ngôn ngữ của chúng ta, tiếng Pháp cũng hoàn toàn có thể làm được như vậy, chỉ cần chúng ta tiếp tục cho phép và nắm lấy cơ hội. Hãy khoác lên mình một tinh thần cởi mở, tôn trọng sự chuyển động tự nhiên của ngôn ngữ, đồng thời tận dụng những thành quả tuyệt vời do các thế hệ đi trước để lại, để cùng bắt đầu một chuyến du hành vào thế giới của các con chữ, của sự giao thoa giữa các nền văn hóa.

Bảng chữ cái

a	a
b [bê]	b
c [xê]	c
đ [đê]	d
...	
w [v đúp]	w [double v]
x [ích(-xì)]	x [iks]
y [i-gờ-rêch]	y [i grec]
z [dét]	z [zède]

Xe cộ, cơ khí và điện tử

ô-tô	<i>auto(mobile)</i>	ăng-ten	<i>antenne</i>
buýt	<i>bus</i>	“cà vẹt”	<i>carte verte</i>
cam-nhông	<i>camion</i>	công-tơ	<i>compteur</i>
ben (xe)	<i>camion benne</i>	cốt (cao độ)	<i>cote</i>
công-ten-nơ (xe)	<i>camion porte-container</i>	phích (điện)	<i>fiche</i>
xi-téc (xe)	<i>camion-citerne</i>	công-tắc	<i>contact</i>
mô-tô	<i>moto</i>	vít	<i>vis</i>
xăng	<i>essence</i>	ê-cu	<i>écrou</i>
ắc-quy	<i>accus</i>	long-đen	<i>rondelle</i>
bu-gi	<i>bougie</i>	bù loong	<i>boulon</i>
đề, đề-pa	<i>départ</i>	tuốc-nơ-vít	<i>tournevis</i>
cốp	<i>coffre</i>	cờ-lê	<i>clé (clef)</i>
ca-pô	<i>capot</i>	mỏ lết	<i>molette</i>
táp-lô	<i>tableau</i>	tua-bin	<i>turbine</i>
ô-đô-mét	<i>odomètre</i>	mô-tơ	<i>moteur</i>
vô-lăng	<i>volant</i>	xi-lanh	<i>cylindre</i>
phanh	<i>frein</i>	pít-tông	<i>piston</i>
côn	<i>embrayage à cône</i>	cua-roa	<i>courroie</i>
cốt (đèn)	<i>code</i>	bơm	<i>pompe</i>
pha (đèn)	<i>phare</i>	xi-phông	<i>siphon</i>
xi-nhan	<i>signal</i>	xú-páp	<i>soupape</i>
la-giăng	<i>la jante</i>	van	<i>valve/vanne</i>
rốt-đa	<i>rodage</i>	lò xo	<i>ressort</i>
pan	<i>panne</i>	cáp	<i>cable</i>
xích-lô	<i>“cyclo”</i>	tăng-đơ	<i>tendeur</i>
ghi-đông	<i>guidon</i>	com-pa	<i>compas</i>
phuốc	<i>fourche</i>	ê-ke	<i>équerre</i>
pê-đan	<i>pédale</i>	ni-vô (thước)	<i>niveau</i>
sên	<i>chaîne</i>	xê-ri (số)	<i>série</i>
líp	<i>roue libre</i>		
moay-ơ	<i>moyeu</i>		
săm	<i>chambre à air</i>		
lốp	<i>enveloppe</i>		
gác-đờ-bu	<i>garde-boue</i>		
poóc-ba-ga	<i>porte-bagage</i>		
ghi (đường ray)	<i>aiguille</i>		
ray	<i>rail</i>		
tà-vẹt	<i>traverse</i>		
goòng	<i>wagon</i>		
rơ-moóc	<i>remorque</i>		
ca-nô	<i>canot</i>		
lơ (phụ xe)	<i>contrôleur</i>		

Không chỉ ở từ vựng, mà còn ở cách đọc

Nếu như trong kỹ thuật, đôi khi chúng ta có thể tìm được các từ “thuần Việt” thay thế cho các thuật ngữ tiếng Pháp, thì trong khoa học, việc này khó khăn hơn bội phần. Những từ như *proton*, *neutron*, *uranium*... được sử dụng chung trên toàn thế giới, có chăng chỉ khác biệt chút ít về cách viết và cách đọc. Có thể chúng ta không nhận ra, nhưng ở Việt Nam, các thế hệ thầy trò vẫn đọc các thuật ngữ này theo cách của người Pháp đấy! ([prô-tông], [nơ-t-rông])

Không chỉ khoa học kỹ thuật

Sự áp đảo của các thuật ngữ, cách đọc tiếng Pháp trong từ vựng khoa học kỹ thuật của tiếng Việt là không thể chối cãi. Nhưng bình thường, khi nhắc đến nước Pháp, không phải ai cũng nghĩ ngay đến khoa học kỹ thuật, mà là nghệ thuật, ẩm thực, kiến trúc... Hãy cùng khám phá xem thực ra chúng ta còn đang dùng những từ gì bắt nguồn từ tiếng Pháp nữa nhé!

Kiến trúc - Xây dựng

ban-công	<i>balcon</i>
ô-văng	<i>auvent</i>
la-phông	<i>plafond</i>
toa-lét	<i>toilette</i>
phốt (bể)	<i>fosse</i>
véc-ni	<i>vernis</i>
bê-tông	<i>béton</i>
cốp-pha	<i>coffrage</i>
xi-măng	<i>ciment</i>
tôn (tấm)	<i>tôle</i>
ta-luy	<i>talus</i>
ga-ra	<i>garage</i>
bốt	<i>poste</i>
boong	<i>pont</i>
kè	<i>quai</i>
ca-bin	<i>cabine</i>
lô cốt	<i>blockhaus</i>
ga	<i>gare</i>
ô-ten	<i>hôtel</i>
xà lim	<i>cellule</i>

Khoa học - Y học

[Anh-x-tanh]	Einstein
A-rít-x-tốt	Aristote
α [an-pha]	α [alpha]
β [bê-ta]	β [bêta]
γ [gam-ma]	γ [gamma]
δ [đen-ta]	δ [delta]
...	...
[hi-đ-rô]	<i>hydrogène</i>
[hê-li]	<i>hélium</i>
...	...
a-xít	<i>acide</i>
ba-dơ	<i>base</i>
cồn	<i>alcool</i>
ni-lông	<i>nylon</i>
cao su	<i>caoutchouc</i>
nhôm	<i>aluminium</i>
xút	<i>soude</i>

a-mi-ăng	<i>amiante</i>
a-mi-dan	<i>amygdale</i>
hoóc-môn	<i>hormone</i>
xơ-ranh	<i>seringue</i>
ven	<i>vaine</i>
kí-ninh	<i>quinine</i>
tăng-xông	<i>tension</i>
mề đay	<i>médaille</i>
ADN	<i>ADN</i>
SIDA	<i>SIDA</i>
đốc-tờ	<i>docteur</i>
lít	<i>litre</i>
mét	<i>mètre</i>
...	...

và còn nhiều chữ cái Hy Lạp, nguyên tố, hợp chất hóa học, vật liệu, đơn vị đo lường, tên thuốc, tên bệnh khác cũng được phiên âm ra tiếng Việt.

Nghệ thuật

bát (âm vực)	<i>basse</i>
nốt (nhạc)	<i>note</i>
đô, rê, mi...	<i>do, ré, mi...</i>
xen-lô	<i>cello</i>
ô-bo-a	<i>hautbois</i>
vi-ô-lông	<i>violon</i>
van-xơ	<i>valse</i>
ghi	<i>gris</i>
lơ (xanh)	<i>bleu</i>
ma-két	<i>maquette</i>
ê-cô	<i>écho</i>
pa-nô	<i>panneau</i>
áp phích	<i>affiche</i>
phim	<i>film</i>
xi-nê	<i>cinéma</i>
cát-x(i)-ca-đơ	<i>cascadeur</i>
an-bom	<i>album</i>
tông	<i>ton</i>
tông xuyêc tông	<i>ton sur ton</i>
xiếc	<i>cirque</i>
Sác-lô	<i>Charlot (C. Chaplin)</i>
Sô-panh	<i>Chopin</i>
Mô-da	<i>Mozard</i>
Su-be	<i>Schubert</i>
...	...

Hầu hết tên các loại nhạc cụ và các nhà soạn nhạc cổ điển phương Tây có cách đọc thông dụng theo kiểu tiếng Pháp.

Ẩm thực

bơ	<i>beurre</i>
phô-mát	<i>fromage</i>
bích quy	<i>biscuit</i>
ga-tô	<i>gâteau</i>
kem (cà-rem)	<i>crème</i>
su kem	<i>chou à la crème</i>
va-ni	<i>vanille</i>
kếp	<i>crêpe</i>
[ph(ờ)-lăng]	<i>flan</i>
sô-cô-la	<i>chocolat</i>
ca-cao	<i>cacao</i>
xi-rô	<i>sirop</i>
xốt	<i>sauce</i>
mù-tạc	<i>moutarde</i>
ca-ra-men	<i>caramel</i>
nui	<i>nouille</i>
xúp	<i>soupe</i>
ốp-la	<i>oeuf au plat</i>
ốp-lết	<i>omelette</i>
la-cốc (trứng)	<i>oeuf à la coque</i>
giăm-bông	<i>jambon</i>
xúc xích	<i>saucisse</i>
pa-tê	<i>pâté</i>
rô-ti	<i>rôti</i>
ra-gu	<i>ragoût</i>
phi-lê	<i>filet</i>
a-ti-sô	<i>artichaut</i>
cà rốt	<i>carotte</i>
cải xoong	<i>cresson</i>
cô-ve (đậu)	<i>haricot vert</i>
ô-liu	<i>olive</i>
pom	<i>pomme</i>
su hào	<i>chou-rave</i>
súp-lơ	<i>chou-fleur</i>
xà lách	<i>salade</i>
xa-pô-chê	<i>sapotier</i>
xơ-ri	<i>cerise</i>
cô-nhắc	<i>cognac</i>
rum	<i>rum</i>
sâm-banh	<i>champagne</i>
vang (rượu)	<i>vin</i>
tách (trà)	<i>tasse</i>
cà phê	<i>café</i>
phin	<i>filtre</i>
xì-gà	<i>cigare</i>
cùi đĩa	<i>cuillère</i>
xoong	<i>casserole</i>
tạp-dề	<i>tablier</i>
búp-phê	<i>buffet</i>

Cọ xát và biến đổi

Đến đây, có lẽ chúng ta đã thấy một số bất cập nổi lên trong việc dùng từ mượn Pháp ngữ. Gạch nổi hay không gạch nổi, viết thêm dấu hay không thêm dấu... Đặc biệt, với các danh từ khoa học, chúng ta không được phép bỏ đi quá nhiều âm tiết gốc như những từ ngữ đời thường đã được Việt hóa: nếu viết phiên âm đầy đủ với các dấu gạch nổi, độ dài của từ sẽ khó giữ ở ngưỡng chấp nhận được, tổng thể sẽ thiếu tính thẩm mỹ. Nếu định giữ nguyên cách viết gốc của các thuật ngữ khoa học, chúng ta cần căn cứ theo chính tả tiếng Anh hay tiếng Pháp, khi mà đọc theo kiểu Pháp đã thành thói quen và “thuận miệng” hơn?

Vật dụng hằng ngày

ba-toong	<i>bâton</i>
các-vi-dít	<i>carte visite</i>
ca-ta-lô	<i>catalogue</i>
đề-can	<i>décal</i>
gôm	<i>gomme</i>
lúp (kính)	<i>loupe</i>
mác	<i>marque</i>
tem	<i>timbre</i>
tích-kê	<i>ticket</i>
băng (ghê)	<i>banc</i>
đi-văng	<i>divan</i>
mút	<i>mousse</i>
phô-toi	<i>fauteuil</i>
xa-lông	<i>salon</i>
la-va-bô	<i>lavabo</i>
rô-bi-nê	<i>robinet</i>
xà bông	<i>savon</i>
tông-đơ	<i>tondeuse</i>
manh-x(i)-lam	<i>“mince lame”</i>
bi-đông	<i>bidon</i>
cà-mèn	<i>gamelle</i>
tuýp (thuốc)	<i>tube</i>
xô	<i>seau</i>
phuy (thùng)	<i>fût</i>
tô-nô (thùng)	<i>tonneau</i>
ba-lô	<i>ballot</i>
bóp	<i>porte-monnaie</i>
xắc (túi)	<i>sac</i>
cặp-táp	<i>cartable</i>
va-li	<i>valise</i>
các-tông	<i>carton</i>
két	<i>caisse</i>
ra-đi-ô	<i>radio</i>
cát-xét	<i>cassette</i>
pín	<i>pile</i>
ve (chai)	<i>verre</i>
séc	<i>chèque</i>
xu	<i>sou</i>
lay-on	<i>glâieul</i>
tuy-líp	<i>tulipe</i>
vi-ô-lét	<i>violette</i>

Khẩu ngữ

a-lô	<i>allô</i>
a-lê-hấp	<i>aller hop</i>
a-ma-to	<i>amateur</i>
áp-phe	<i>affaire</i>
bá-láp	<i>palabre</i>
băng (cướp)	<i>bande</i>
băng (nhà)	<i>banque</i>
bô (giai)	<i>beau</i>
ba-rem	<i>barème</i>
boa	<i>pourboire</i>
cát-sê	<i>cachet</i>
cúp (cua)	<i>couper</i>
cua (học)	<i>cours</i>
công-cua	<i>concours</i>
cua (gái)	<i>courir</i>
xơ-cua	<i>secours</i>
cua (húi)	<i>court</i>
cuốc (xe)	<i>course</i>
ca-ve	<i>cavalière</i>
cu-li	<i>coolie</i>
ca (bệnh)	<i>cas</i>
đất (quá)	<i>date</i>
đúp	<i>double</i>
đầm (bà)	<i>dame</i>
gác (cổng)	<i>garde</i>
ga-lăng	<i>galant</i>
gu	<i>goût</i>
ma-cà-bông	<i>vagabond</i>
ma-cô	<i>maquereau</i>
ma lanh	<i>malin</i>
mi nhon	<i>mignonne</i>
mẹc-xà-lù	<i>merde salope</i>
pê-đê	<i>pédé</i>
phê	<i>effet</i>
mô-đéc	<i>moderne</i>
mô-típ	<i>motif</i>
tăng (hai, ba)	<i>temps</i>
tua (đủ lịch)	<i>tour</i>
tua (nhanh)	<i>tourner</i>
tùng bê	<i>tomber</i>
tút xuyt	<i>tout de suite</i>
“tuýp” (loại)	<i>type</i>
phốt	<i>faute</i>
sếp	<i>chef</i>
sốc	<i>choc</i>
xì-căng-đan	<i>scandale</i>
[xì-po]	<i>sport</i>
xơ (nhà thờ)	<i>soeur</i>

Thể thao - Giải trí

ê-kíp	<i>équipe</i>
búp bê	<i>poupée</i>
bi-a (hay bi-da)	<i>billard</i>
bi phẳng	<i>billard français</i>
bi (ve)	<i>bille (en verre)</i>
cơ (bi-a)	<i>queue</i>
cua-rơ	<i>coureur</i>
cúp	<i>coupe</i>
cú (vô-lê)	<i>coup</i>
rờ-ve	<i>revers</i>
ta-lông (đánh gót)	<i>talon</i>
vô-lê	<i>volée</i>
ma-ra-tông	<i>marathon</i>
át (lá bài)	<i>as</i>
rô (lá bài)	<i>carreau</i>
cơ (lá bài)	<i>coeur</i>
bích (lá bài)	<i>pique</i>
nhép (lá bài)	<i>trèfle</i>
lô tô	<i>loto</i>
ta-rô	<i>tarot</i>
ca-rô (cờ)	<i>carreau</i>
uyn đơ toa	<i>une deux trois</i>
pa-tanh	<i>patin</i>
xiếc	<i>cirque</i>

Đệt may - thời trang

cô-tông	<i>coton</i>
ca-rô (ké)	<i>carreau</i>
đăng-ten	<i>dentelle</i>
ruy-băng	<i>ruban</i>
toan	<i>toile</i>
bạt	<i>bâche</i>
lanh	<i>lin</i>
len	<i>laine</i>
xa-tanh	<i>satin</i>
xi-mi-li	<i>simili</i>
voan	<i>voile</i>
bê-rê (mũ)	<i>béret</i>
ca-lô	<i>calot</i>
phót (mũ)	<i>feutre</i>
cà vạt	<i>cravatte</i>
nơ	<i>noeud</i>
phu-la	<i>foulard</i>
coóc-xê	<i>corset</i>
xu-chiêng	<i>soutien-gorge</i>
may ô	<i>maillot</i>
xi-líp	<i>slip</i>
sơ-mi	<i>chemise</i>
măng-sét	<i>manchette</i>
gi-lê	<i>gilet</i>
com-lê	<i>complet-veston</i>
vét	<i>veste</i>
b(ờ)-lu	<i>blouse</i>
bu-đông	<i>blouson</i>
phéc-mơ-tuya	<i>fermeture</i>
măng-tô	<i>manteau</i>
giuýp	<i>jupe</i>
xăng-đan	<i>sandale</i>
bốt	<i>botte</i>
găng	<i>gant</i>
mùi-xoa	<i>mouchoir</i>
ri-đô	<i>rideau</i>
ga (giường)	<i>drap</i>
ly	<i>pli</i>
xi-vin	<i>civil</i>
mốt	<i>mode</i>
ma-nơ-canh	<i>mannequin</i>
vơ-đét	<i>vedette</i>